

ТВОРЧІ ВЗАЄМИНИ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА ІЗ СТАНІСЛАВОМ ПШИБИШЕВСЬКИМ

Тамара ТКАЧУК

Кандидат філологічних наук, доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства, Інститут філології, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (Івано-Франківськ) (УКРАЇНА)

UDC: 82.091:821.162.1+821.161.2

ABSTRACT

In the article has been analyzed the V. Stefanyk's specific reception of polish writer S. Pshybyshewskij. It is noted that through the Ukrainian novelist begins the process of entering of the creative achievements by S. Pszybyszewskij in Ukrainian spiritual space. The novels by V. Stefanyk have become impulses to the changes of themes in works of polish writer, including his address to the problem of land.

Key words: reception, dialogue of cultures, modernism, borderlands, artistic heritage.

У статті проаналізовано специфіку рецепції творчості польського письменника С. Пшибишевського В. Стефаніком. Відзначено, що за посередництвом українського новеліста розпочинається процес входження творчих здобутків С. Пшибишевського в духовний простір українців. Саме новели В. Стефаніка стали творчим імпульсом до змін на рівні тематики у доробку польського літератора, зокрема у його зверненні до проблеми землі.

Ключові слова: рецепція, діалог культур, модернізм, пограниччя художній доробок.

У кінці XIX – на початку XX століття в Галичині існував інтенсивний діалог польської, української, німецької культур, що й створило передумови для рецепції творчого доробку С. Пшибишевського як яскравого представника європейського модернізму.

Маємо справу не тільки зі спорідненими в українській та польській літературах сюжетами, темами, а й спостерігаємо „зустріч різних культур”, пограниччя, що не роз'єднує, а об'єднує: „Внутрішньої території культурне середовище не має: воно все розміщене на пограниччі, межі проходять всюди... Кожен культурний акт суттєво живе на межі: в цьому його серйозність і значущість; відділений від меж, він втрачає основу, стає порожнім... вироджується та помирає [1, с. 503]”. Отже, між визначними культурними осередками – Львовом, Краковом, Варшавою, Віднем – існував активний взаємообмін у сфері культури. Важливо, що в кінці XIX – на початку XX століття Галичина залишалася потужним центром польської науки. Львів перетворився у вагомий осередок європейського мистецтва та культури. Водночас конкурентними щодо Львова були власне польські міста Краків і Варшава.

У зв'язку з тогочасною геополітичною ситуацією, українські інтелігенти мали можливість навчатися у Польщі, Росії чи Австрії. Серед них – В. Стефанік, за посередництвом якого розпочинається процес входження творчих здобутків С. Пшибишевського в духовний простір українців.

До проблеми творчого діалогу В. Стефаніка із С. Пшибишевським зверталися Е. Віснєвська [21], В. Лесин [7], Я. Ярема [17], Ф. Погребенник [9], М. Хороб [14], О. Черненко [15], проте системно ця проблема в українському літературознавстві не досліджена.

Навчаючись у Кракові у період, коли в Німеччині відбувся літературний дебют С. Пшибишевського (1892), український новеліст мав змогу ознайомитись із німецькомовними творами поляка вже в 1896 році. Не дивно, що саме В. Стефанікові належить важ-

лива роль у процесі засвоєння спадщини С. Пшибишевського в українському літературному середовищі.

Оскільки літературно-критичних праць В. Стефаніка, які могли би підтвердити чи спростувати висловлену вище тезу не існує, то єдиним джерелом вивчення проблеми міжособистісних взаємин письменників є їхня епістолярна спадщина. Звернемося передусім до тих фактів у творчих взаєминах літераторів, які ще не достатньо висвітлені в українському літературознавстві.

Інформація про польського декадента С. Пшибишевського та окремі його твори міститься в листах В. Стефаніка до О. Гаморак. Уже в грудні 1896 року (після виходу цього ж року друком першої у Польщі статті про роман „*De profundis*” С. Пшибишевського) В. Стефанік у неопублікованому листі до О. Гаморак (його вперше видав Ф. Погребенник [9, с. 138]) роздумує над ідеями С. Пшибишевського, висловленими у романі „*Homo sapiens*” (1895–1896 рр. німецька версія, 1901 – польська): „Мене спеціально займає автор [С. Пшибишевський – Т. Т.], тому що уводить нас у вершок нашого існування. Мозок має бути всім, що кермує нами... Але мозок наперед ніколи не визнає, чому ми так робимо або поступимо... Є, отже, щось більше, як мозок, щось таке, від чого ми залежні і мозок також. Най се буде душа, най буде бог, най буде природа. Все одно, але є [9, с. 138]”. Український новеліст захопився цим твором, особливо заувагами польського автора стосовно існування інших, ніж „мозок”, чинників, які мотивують людську діяльність. Він вважає С. Пшибишевського „артистом і добрим суддею теперішніх стосунків [13, с. 167]”. Відхід від раціоналістичної моделі мислення, зосередження уваги польського письменника на індивідуалізмі, особистості, її душевних перипетіях особливо привабили українського новеліста.

Отже, В. Стефанік активно цікавився творчістю польського літератора і читав роман „3 глибини” німецькою мовою одразу після його виходу друком у Німеччині. Він зафіксував художні трансформації, на яких акцентував польський літератор, зокрема зміщення кута зору письменника до душевних переживань героя.

Зустріч В. Стефаніка із С. Пшибишевським відбулася у травні 1899 року в Кракові за посередництвом В. Морачевського. Цього ж року польський письменник, ознайомившись із новелістикою В. Стефаніка, стверджував, що відкрив новий талант [18, с. 145]. С. Пшибишевський став одним із популяризаторів творчості українського новеліста у Польщі. Польський письменник високо оцінив новели молодого українського літератора й упродовж 1899–1900 рр. у журналі „*Życie*” в перекладі В. Морачевського видав новели „Ангел”, „Катруся”, „Майстер”, „Новина”, „Лесева фамілія”, „Виводили з села”. Вважаємо, що особисте знайомство письменників відіграло значну роль у їхньому творчому житті.

Так, у листах В. Стефаніка простежуємо неодноразове звернення до творчості С. Пшибишевського (19 покликань). Означені листи свідчать про зацікавлення українця творчим доробком польського письменника. В. Стефанік зокрема відзначив новаторство С. Пшибишевського у впровадженні в художню творчість психологізму, натомість не сприйняв бунтарські мотиви, еротичність, крайній нігілізм, епатажність.

Останнє покликання на творчість С. Пшибишевського датоване 1900 роком і міститься в листі В. Стефаніка до В. Морачевського, у якому автор інформує про події з життя польського митця, наголошуючи на надмірному вживанні ним алкоголю [13, с. 199]. У листах український новеліст згадує три твори С. Пшибишевського: роман „*Homo sapiens*” (1895–1897), „3 глибини” (1895) і том праць під назвою „На дорогах душі” (1900) [13, с. 210]. У цих романах С. Пшибишевський проводить філософський, психологічний і етичний експеримент. У дихотомії „душа – мозок” автор акцентує на „душі”. Ці романи також возвеличують ніцшеанський тип надлюдини, анархосатанізм, апологетизують зло як невід’ємний компонент людського життя. Найбільший інтерес викликає книга „На дорогах душі” (1895), де автор поєднав маніфести „*Confiteor*” („Сповідь”), „Про нове мистецтво”, а також три художні тексти: „Вступ. Афоризми і прелюдії”, „Шопен”, „Апострофа до „Короля-Духа”, які друкувалися в журналі „*Życie*” з 1899 до 1900 рр. У цих творах польський літератор виводить теорію про „мистецтво мозку” і „мистецтво душі”, які походять із первинних пансакральних джерел, а також формулює трансцендентну антропологію сучасного мит-

ця. У „Вступі” до зібраних есе С. Пшибишевський досліджує психологію творчої особистості і з'ясовує, що у формуванні генія найважливішою є активна метафізична сутність, основою якої є особистість. Митець не належить собі, він живе так, як мусить, а не як хоче [20, с. 25]. Очевидно, міркування С. Пшибишевського були близькими для українського новеліста, який, як відомо, писав „кров'ю власного серця”. В означеному листі В. Стефанік тільки згадує роман „На дорогах душі” С. Пшибишевського, не даючи йому оцінки.

Позірно проблема міжособистісних взаємин В. Стефаніка із С. Пшибишевським видається простою, оскільки епістолярій В. Стефаніка промовисто засвідчує його категоричне несприйняття концепції елітарності в мистецтві, повної свободи митця, які пропагував у літературі С. Пшибишевський. Однак слід відзначити, що на В. Стефаніка впливала суспільно-історична ситуація в Галичині та дискурс народницько-просвітянської літератури з важливою ідеєю служіння народові. А тому й письменник мусив пам'ятати, що він є слугою народу. Будь-які новаторські починання митців, які розходилися із дидактичною метою, часто не підтримувалися видавцями. Так, за відсутність служіння громаді гостро була розкритикована і рання збірка „3 осени” (1896–1897) В. Стефаніка, а також зосталася нереалізованою його спроба відкрити модерний журнал для письменників-початківців України (1896) [13, с. 80].

Перебуваючи в центрі європейського культурного життя (польська література була більш відкритою для новітніх тенденцій у силу географічного розташування та суспільно-економічної ситуації), навчаючись на медичному факультеті Ягеллонського університету в Кракові, В. Стефанік мав змогу читати твори П. Бурже, Г. Гауптмана, Г. Ібсена та інших. Тому цілком зрозумілим є його прагнення ознайомити й українських читачів із новітніми тенденціями в літературі. Скажімо, у листі до О. Гаморак від 29 лютого 1896 року він повідомляє про мистецькі новації, які відбуваються в культурному житті Європи, оскільки в Україні цієї інформації бракувало [13, с. 56–57] (згадаймо свідчення О. Кобилянської щодо проблематичності прочитання творів Ф. Ніцше через їхню популярність та недостатню кількість екземплярів його книг у бібліотеках) [6, с. 372].

Український новеліст неодноразово відзначав прогресивність дискусій стосовно шляхів розвитку літератури, які тривали в Європі. Тому, називаючи письменників, які беруть активну участь у полеміці: Ш. Бодлера, П. Верлена, братів Гонкурів, Е. Золя, Г. Ібсена, М. Лермонтова, А. де Мюссе, Л. Толстого, П. Якобсона – зауважує: „Я хотів Вам лиш дати образ течій і борбів, які ведуться нині в Європі межі двома школами літературними. Ся борба є лиш в літературі, вона дійшла і до штук красних і витворює символістів, імпресіоністів... Навіть такий Ібсен в посліднім часі стався містиком. Се діло не маловажне; его треба знати... [13, с. 57]”. Однак народницький дискурс, акценти на дидактичності мистецтва певною мірою обмежували свободу творчості письменників. Скажімо, негативне рішення видавців щодо збірки „3 осени” викликало рішучий протест у В. Стефаніка. Про його реакцію довідуємося з листа до В. Морачевського, датованого квітнем 1898 року: „Я й подер у їх очах мої папері, і тепер є лиш ті нотатки, що я з них черпав до моїх праць, а книжечка мала містити (120 сторін) [13, с. 138]”. Важко передбачити, чи різка критика не спричинила кардинальної зміни манери письма молодого літератора.

Отже, оточення, від реакції якого залежав успіх українських письменників-початківців, руйнувало в них будь-які новаторські починання, що суперечили першочерговому завданню виховання, згуртування нації. Це не завжди йшло на користь літераторам і літературі. М. Хороб щодо цього справедливо зазначає: „І не знати, ким би став Стефанік у літературі, якби його ранню модерністську прозу, укладену ним у книзі „3 осени”, у 1896–1897 рр. підтримали як видавці, так і тогочасні критики [14, с. 184]”.

Тож констатуємо, що В. Стефанік світоглядно „формувався” між двома світами. З одного боку, спостерігав богемне життя Польщі, з іншого – низький соціальний і культурний рівень розвитку українського села, яке необхідно було підвести з колін. Звичайно, на тлі побаченого в Галичині (знуцання над селянами, голод, дитяча смертність) усі теоретизування С. Пшибишевського про незалежне мистецтво видаються суцільною „розривкою по доброму обіді” (І. Франко), яка народові не здатна допомогти. З іншого боку, як надзви-

чайно талановитий письменник, у якого розвинута інтуїція, український новеліст усвідомлював, що українська література повинна розвиватися не тільки в реалістичному руслі. Не випадково Б. Рубчак констатував: „Отож, мабуть, через Франка, з одного боку, а через таких яскраво модерних письменників і прихильників символізму, як Стефаник, з другого, Галичина стала п'ємонтом модерністичних літературних течій кінця сторіччя [12, с. 29]”.

В. Стефаник свідомо сприяв популяризації новітніх ідей в Україні, проте розумів, що невідготовлений український читач не сприйме модерну літературу. Тому в листопаді 1897 року, надсилаючи своїй приятельці О. Гаморак твір С. Пшибишевського „3 глибини”, В. Стефаник зазначає: „Якби вам не подобалася книга, то я вам другу куплю [13, с. 126]”. В. Лесин висловив сумніви щодо Стефанікового прочитання цього твору С. Пшибишевського [7, с. 154]. Доказів, справді, немає. Проте з листів письменника довідуємося, що він цікавився популярними на той час творами польських авторів: С. Виспянського, Я. Каспровича, В. Оркана, К. Тетмаєра, а зазначений роман С. Пшибишевського був надзвичайно скандальним твором, який у Польщі вилучали з друку (у Росії ж він взагалі був забороненим). Тому вважаємо малоюмовірним те, що В. Стефаник надіслав твір, якого сам не читав; на нашу думку, він не випадково застерігав, що книга може не сподобатись. Адже роман „3 глибини” – це літературний експеримент С. Пшибишевського, у якому йдеться зокрема про інцестуальні стосунки між братом і сестрою, описуються оргіастичні візії, здійснюється психоаналітичний запис процесу розпаду свідомості, що зрештою призводить до смерті героїв. С. Пшибишевський певною мірою вдається навіть до сакралізації аморальних проблем, поширюючи гасло „Спочатку була хіть”; він бунтує проти церковного догматизму, духовних цінностей, які значною мірою були знівельовані на той час у суспільстві.

Важливим у цьому контексті є заголовок „3 глибини” – початок латиномовної християнської заупокійної молитви „De profundis clamavi...” – перші слова 129 (130) псалма: „3 глибини я взиваю до тебе, о Господи...”. Ця назва простежується і в творчості українських письменників. І. Франко 1880 року, ще задовго до появи роману С. Пшибишевського, видав збірку „3 вершин і низин”, яка розпочиналася першим розділом (мегациклом) „De profundis” – найвищим зразком громадянської лірики. М. Коцюбинський своєму циклу творів також дає назву „3 глибини”. Перегук назв творів, які є алюзіями із Біблії, можна пояснити тенденцією до сакралізації літератури зламу віків. У той час людина почувалася розгубленою, не захищеною, шокованою відкриттями у сфері психології, генетики, психіатрії, філософії, а тому розв'язання багатьох проблем прагнула знайти в сакральному мистецтві, бароковій естетиці, середньовічній готичності. Українські письменники І. Франко, О. Кобилянська, В. Стефаник „хіть”, тваринні інстинкти розглядали в поєднанні з проблемою людського буття, сутності людської природи, впливом на неї реальних обставин життя. Їх цікавила велич творчого духу і сила особистості, що здатні протистояти тваринному началу в людині.

Зокрема В. Щурат формулює найважливіші завдання літератури, її спрямованість на розв'язання проблем народу: „Штука повинна показувати народови образи его власного життя: побільшені, убагороднені. Штука повинна підносити народ в его власних очах, вчити его пошановання для самого себе [16, с. 202]”. Дидактичні постулати, що домінували в українській літературі, були абсолютно протилежними до естетичних поглядів С. Пшибишевського.

Подібні до Щуратових судження висловлювали й польські науковці. Скажімо, Е. Вісневська, оцінюючи краківське богемне середовище (до якого належав і В. Стефаник, і С. Пшибишевський), зауважила, що ідейно ці митці були різними: „Все ж для творчості Стефаніка, письменника всуціль народного, інтегрально поєданого з життям і злиднями українського селянина, теорії С. Пшибишевського не могли бути тривалим ідейно-естетичним зразком [21, с. 215]”. Отож, В. Стефаник, з одного боку, реципіював новаторські ідеї західноєвропейських письменників, з іншого, – чітко усвідомлював особливості літературної ситуації в Україні, а саме – зіткнення громадських домінант і модерністських тенденцій.

Познайомившись у Кракові з різними літературними напрямами, В. Стефанік намагався не втратити власної творчої манери; він усвідомлював, що „в заграничній мандрівці найлегше заблукати та стратити орієнтацію [13, с. 205]”. Ніби доповнюючи В. Стефаніка, М. Євшан критикує прагнення деяких українських письменників прищеплювати на український ґрунт „масу всяких поз, театральних жестів, всяких маній, претензійності [4, с. 312]”. Основним хатянин вважає, „заходячи в тісніші зносини з чужими літературами, не затрачувати оригінальних прикмет своєї і не примушувати її надягати на себе чужі їй костюми, хоч би які вони були принагідні, щоби замість скріплення рідної літератури елементами чужих течій не вносити розклад та отрую [4, с. 312]”. Тож, на наше переконання, В. Стефанік свідомо відстоював необхідність дотримання власного індивідуального стилю.

В автобіографічній новелі „Серце” український новеліст пише, що С. Пшибишевський і його „великі товариші” навчили його [В. Стефаніка – уточнення. – Т. Т.] шанувати мистецтво”, що „з польських письменників і поетів він найближче жив зі Станіславом Пшибишевським і Владиславом Орканом [13, с. 17]”. Однак, залишаючись на власних позиціях, В. Стефанік не сприйняв космополітизму, повної відірваності від життєвих проблем, деструктивної методології мислення, моральної розпусти, які свідомо пропагував С. Пшибишевський.

Вважаємо, що, творчо переосмисливши ідеї С. Пшибишевського, український новеліст зумів виділити в них важливі для себе сентенції, але водночас він протистояв односторонньому впливові, відстоюючи свою правду в „битві” (так він називає гостру бесіду-дискусію із С. Пшибишевським). В. Стефанік теорію „голої душі” С. Пшибишевського поєднав із українськими літературними традиціями, національними мотивами, природним колоритом, фольклорними елементами, зверненням до підсвідомості селян, їхньої психології, перейшовши до іншого рівня художньої значущості. Термінологією О. Веселовського, національне „своє” В. Стефанік протиставив зовнішньому впливові, не відкинувши „чуже”, а засвоївши його та використавши на власну користь [3]. Це знаменувало виникнення якісно нового стилю: уривчастість речень, обірваність синтаксичних конструкцій, відсутність оповідної наративної манери, чуттєвість, використання семантики поетичного мовлення, але в єдності з філософією кордоцентризму, тонким психологізмом, трагічністю і лаконізмом сентенцій, фрагментарністю й імпульсивністю думки, що робить творчу манеру В. Стефаніка неповторною та оригінальною.

С. Пшибишевський далекий від художньої концентрації, він вдається до описів огидного, аморального, епатуючого, проте символічного, психологізм, хронотопна надривність багато в чому перегукуються із подібними рисами поезій у прозі В. Стефаніка.

Зі свого боку, С. Пшибишевський, ознайомившись із новелістикою молодого українця, прагнув усіляко популяризувати її серед польських читачів. А тому, дізнавшись про наміри краківського книговидавця Гебетнера видати том творів В. Стефаніка, він інформує В. Морачевського про власне прагнення написати передмову до цього видання, сподіваючись, що його ім'я приверне увагу читачів [18, с. 281]. Переклад повинен був здійснити В. Морачевський, а С. Пшибишевський мав адаптувати новели куявською говіркою. На жаль, цьому задуму не судилося здійснитися, про що С. Пшибишевський пише в листі, датованому 21.12.1926 року, із промовистою назвою „Із землі зродженому творцеві”: „А поміж мною і д-ром Морачевським стала просто умова, що він має перекласти на польську мову цілий том оповідань Стефаніка, а я відтворю їх на куявську говірку... Ми були разом усього один рік, але я завжди живу цим роком [18, с. 281]”.

На наше переконання, задля кращого розуміння взаємин між письменниками слід особливу увагу звернути на лист „Із землі зродженому творцеві” як на важливий документальний матеріал, що засвідчує високу оцінку С. Пшибишевським творчості В. Стефаніка. Цей лист польський письменник надіслав В. Стефаніку з нагоди ювілею останнього. Він був надрукований у газеті „Діло” від 25 грудня 1926 року. Його передрукував Ф. Погребенник у книзі „Василь Стефанік у критиці і спогадах” у 1969 році [2]. Польські науковці цього листа не фіксували. С. Пшибишевський відзначив „життєвість, ядерність і стихійність” творів українського новеліста і висловив гордість за те, що саме йому нале-

жить першість в оцінці величі таланту В. Стефаніка: „Почуваю велику гордість, що я перший зумів у цілій повноті оцінити велич його таланту [11, с. 296]”. У згаданому листі знайомство з українським письменником С. Пшибишевський називає „одним із найкращих моментів” свого життя: „Знайомство із Стефаніком – одна з найсвітліших сторінок у моїх спогадах того часу [11, с. 281]”.

Рефрен „із землі зродженому творцеві”, використаний С. Пшибишевським у цьому листі, вказує на особливу повагу до країни та народу, які народили геніального митця: „Великому, із землі зродженому творцеві, сердечному приятелеві, – поклін, честь і найгарніше бажання... [11, с. 282]”. Очевидно, саме в час знайомства із В. Стефаніком (1899) польський письменник зрозумів антеїстичне значення землі як джерела енергії, що сприяє розвитку креативної особистості. Згадаймо лист В. Стефаніка до О. К. Гаморак від червня 1899 року, у якому він інформує, що С. Пшибишевський після довгої бесіди з ним хотів поцілувати його в коліно: „По тій битві він питався мене, чи може мене в коліно поцілювати, бо здавало би ся єму, що землю цілює [виділено нами. – Т.Т.] [13, с. 185]”. Як бачимо, слово „земля” для польського митця було надзвичайно важливим.

Для С. Пшибишевського талант мав бути виношеним певною землею, що є однією з провідних ідей його роману „Сини землі”. Тому алюзію „Із землі зродженому творцеві” недостатньо сприймати буквально. Вона містить глибокий підтекст, який, на наш погляд, можна зрозуміти лише після прочитання роману „Сини землі” польського письменника. У творі С. Пшибишевський доводить, що саме земля є визначальним чинником формування особистісних якостей людини. Проте він продовжує іронічно зображувати поляків, які свою землю не цінують.

Польський літератор переконливо доводить, що роль землі генетично важлива в житті людини. У творчості С. Пшибишевського ідеї про вплив землі на формування генія з’являються після прочитання новел В. Стефаніка та особистого знайомства з українським новелістом у травні 1899 року. Доказом цього є хронологія написання його творів: доповідь про Ф. Шопена, виголошена у Львові (4 червня 1899), роман „Сини землі” (1901), твори на мілітарну та патріотичну тематику „Польща і свята війна” (1915), де увага зосереджена на силі „Духу народу”. Простежується також подібність міркувань, висловлених польським письменником в есе „З куявської глибини” (1902), нарисі „Шопен” та в листі „Із землі зродженому творцеві” (1926) стосовно „митця як сина землі”. Для С. Пшибишевського зв’язок із рідною землею був визначальним чинником формування душі творчої особистості. Саме В. Стефаніка і Я. Каспровича автор вважає правдивими синами землі [20, с. 56].

Отже, маємо підстави для гіпотези, згідно з якою спілкування С. Пшибишевського із В. Стефаніком мало двостороннє спрямування. Насмілимося припустити, що В. Стефанік силою експресії власних творів, з якими польський письменник ознайомився в травні 1899 року, великою любов’ю до рідної землі і до свого народу став імпульсом для появи творчої трансформації у світогляді С. Пшибишевського, зокрема в акцентах на онтологічній сутності митця, його зв’язку із землею, на якій він формувався як творча особистість.

Українська рецепція творчості польського письменника допомагає виокремити у його доробку зміни на тематичному рівні, зокрема перехід від космополітизму до проблем національної ідеї, „Духу народу”, визначальної ролі землі у формуванні виняткової особистості (що відбулося після знайомства з В. Стефаніком (1899) та прочитання його новел). Вивчення творчих взаємин між письменниками дає підстави стверджувати, що спілкування С. Пшибишевського із В. Стефаніком мало двостороннє спрямування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бахтин М. М. Ответ на вопрос редакции „Нового мира” // Бахтин М. М. Литературно-критические статьи / [сост. С. Г. Бочаров и В. В. Кожин] / М. М. Бахтин. – М. : Художественная литература, 1986. – С. 501–508.
2. Василь Стефанік у критиці та спогадах / [упоряд., вст. ст. Федір Погребенник]. – К. : Дніпро, 1969. – 482 с.

3. Веселовский А. Н. Введение в историческую поэтику / А. Н. Веселовский. – М. : Наука, 1979. – 286 с.
4. Євшан М. Сучасна польська література і її вплив на нашу // Євшан М. Критика. Літературознавство. Естетика / М. Євшан – К. : Основи. – 1998. – С. 307–313.
5. Кобилянська О. Ю. Слова зворушеного серця: Щоденники. / [пер. з нім. Є. Поповича]. Автобіографія. Статті та спогади. [упорядкування, вступна стаття Ф. Погребенника, примітки Є. Панчука та ін. Відп. ред. В. Микитась]. – К.: Дніпро, 1982. – 359 с.
6. Кобилянська О. Ю. Твори: В 5 т. – Т. 5: За ситуаціями. Статті та спогади. Автобіографії. Листи / О. Ю. Кобилянська [упоряд. Ф. П. Погребенник]. – К.: Держ.видавництво художньої літератури, 1963. – 751 с.
7. Лесин В. М. Про „вплив” на В. Стефаніка декадента С. Пшибишевського / В. М. Лесин // Проблема перевода и межславянских литературных взаимосвязей: Ученые записки Черновицкого государственного университета. Серия филологические науки. Выпуск 6. Т. XXX. – Черновцы, 1958. – С. 145–160.
8. Лесин В. М. Творчість Василя Стефаніка (Ідейно-творчі шукання письменника. Новелістична майстерність) / В. М. Лесин. – Львів : Вид-во Львівського університету, 1965. – 214 с.
9. Погребенник Ф. П. Василь Стефанік у слов'янських літературах / Ф. П. Погребенник. – К. : Наукова думка, 1976. – 294 с.
10. Процюк С. Мотив смерті у творчості В. Стефаніка в контексті українського модернізму початку ХХ сторіччя / С. Процюк // Василь Стефанік і українська культура. (Тези). Частина I. – Івано-Франківськ, 1991. – С. 88–90.
11. Пшибишевський С. Із землі зродженому творцеві / Станіслав Пшибишевський // Василь Стефанік у критиці та спогадах. Статті, висловлювання, мемуари / [упоряд. Ф. Погребенник]. – К. : Дніпро, 1970. – 482 с.
12. Рубчак Б. Пробний лет (тло для книги) / Б. Рубчак // Розсипані перли: Поети „Молодої Музи” [упоряд. автор. передм. та прим. М. М. Ільницький] – К. : Дніпро. – 1991. – С. 18–41.
13. Стефанік В. Повне зібрання творів. У трьох томах. Т. III. Листи / В. Стефанік. – К. : Вид-во АН УРСР, 1954.
14. Хороб М. Стефанік-модерніст і сучасна українська мала проза / М. Хороб // Краківські Українознавчі Зошити. Т. VII-VIII. – Краків : Швайпольт Фіоль. – 1998. – С. 181–197.
15. Черненко О. Експресіонізм у творчості Василя Стефаніка / О. Черненко. – Едмонтон-Торонто : Сучасність, 1989. – 279 с.
16. Щурат В. Поезія зівялого листя в виду суспільних завдач штуки (Прочитавши ліричну драму І. Франка „Зівяле листє”) / В. Щурат // Франкознавчі студії / [ред. кол. Є. Пшеничний (голов. ред.), А. Войтюк, В. Винницький та ін.]. – Дрогобич : Вимір, 2001. – Випуск перший. – С. 189–204.
17. Ярема Я. Я. Зв'язки Василя Стефаніка з Станіславом Пшибишевським і Владиславом Орканом / Я. Я. Ярема // Міжслов'янські літературні взаємини. – 1958. – С. 156–169.
18. Przybyszewski S. Listy. T. 1-3 – Wrocław: Zakł. Nar. im. Ossolińskich, – 1918–1927, 1954. – 654 s.
19. Przybyszewski S. Z głęby kujawskiej. – Poznań, 1932. – 71 s.
20. Przybyszewski S. Na drogach Duszy. – Kraków, 1900. – 126 s.
21. Wiśniewska E. Stanisław Przybyszewski w korespondencji Wasyla Stefanyka // Słowianie w świecie antynorm Stanisława Przybyszewskiego. – Wrocław : Ossolineum, 1981. – S. 207–215.